

⁶³ Schöne. *Emblematik und Drama* ... (zie noot 12), p. 28.

⁶⁴ Het voorstel om bij de discussie van de betekenisstructuur van het embleem op de oude voorstellingen omrent de universalia terug te grijpen staat van Dieter Sulzer. Zie zijn „Zu einer Geschichte ...” (noot 27), p. 39.

⁶⁵ Dit probleem ontstond op het moment dat de wereld niet langer als *creatio ex deus* als *mudus symbolicus* werd beschouwd maar als *res extensa*.
⁶⁶ In een eerder stuk heb ik in plaats van de uitdrukking ‘ontologische’ rechtvaardiging de uitdrukking ‘naturalistische’ rechtvaardiging gebruikt. Gezien de connotaties van ‘naturalistisch’ verdient in deze samenhang ‘ontologisch’ de voorkeur.

⁶⁷ Dit is de voor kulturen met ‘heilige geschriften’ typerende vorm van het rechtvaardigen van normen.

⁶⁸ Zie Kamlah. *Philosophische Anthropologie* ... (zie noot 49), p. 108.

⁶⁹ De uitdrukking ‘sapientia veterum’ (naar Francis Bacon’s *De sapientia veterum*, 1609) verwijst hier naar de ‘tekst’ van een culturele traditie. Deze tekst maakt het mogelijk, zoals dat ook bij de ‘tekst’ van het boek van de natuur het geval is, het vooronderstellen van normen op een bepaald moment af te breken, en wel in de vooronderstelling dat een norm dan gerechtvaardigd is als een verband tussen norm en tekst zichtbaar is gemaakt.

⁷⁰ Zie Madeleine V.-David. *Le débat sur les écritures et hérédithéique aux XVIIe et XVIIIe siècles*. Paris 1965. De belangrijkste oudere studie over dit onderwerp is Ludwig Volkmann. *Bilderschriften der Renaissance. Hieroglyphe und Emblematik in ihren Beziehungen und Fortentwicklungen*. Leipzig 1923.

⁷¹ Dit betekent natuurlijk niet dat voor Roemer Visscher als persoon de traditionele inhouden van opvoeding niet langer toegankelijk waren. Het tegendeel is het geval. Des te significanter is het feit dat de *Sinnepfingen* nauwelijks gebruik maken van deze traditie en zelfs haar betrekkelijkheid onderstrepen.

⁷² Zie ook de uitvoerige discussie in mijn „Semantik oder Ontologie. Zur Bestimmung des ‘Verhältnisses zur Wirklichkeit’ in der neuen Emblemtheorie.” In: *DVV* 53 (1979) 362-377.

⁷³ Zie Schöne. *Emblematik und Drama* ... (zie noot 12), p. 29.

⁷⁴ Roemer Visscher. *Sinnepfingen*. (zie noot 26), p. 99.

⁷⁵ Ibid. p. 97.

⁷⁶ Schöne. *Emblematik und Drama* ... (zie noot 12), p. 50.

⁷⁷ Zie mijn „Emblematik als Notation: Überlegungen zur Gegenstandskonstitution in der neuen Emblemforschung.” (ter perse).

⁷⁸ Deel II van dit stuk bevat materiaal uit een lezing met de titel „Magister Artis Venator: Rationalisierung der Lebenspraxis in der niederrändischen burgherlichen Emblematik des 17. Jahrhunderts” die ik in het kader van een bijeenkomst van de Internationale Arbeitskreis für Barockliteratur in Wolfenbüttel heb gehouden. Ik dank dr. M. A. Schenkeveld-van der Dussen en Peter Kokosky voor hun hulp bij het minder raadselachtig maken van mijn Nederlands. Voor de resterende onduidelijkheden draag ik de verantwoordelijkheid.

FORMELE EN FUNCTIONELE FONOLOGIE

Inleiding

Vele talen vertonen het verschijnsel dat woorden niet alleen gecharakteriseerd worden door een opeenvolging (of soms meerdere onderling verbonden opeenvolgingen) van segmenten, maar tevens door de eigenschap dat de segmenten (of segmentconfiguraties) georganiseerd zijn in een hiërarchische structuur, waarbij één der hiërarchische eenheden „prominent” is. De prominentie eenheid (voor het gemak neem ik hier aan dat dit de „lettergreep” is) wordt meestal aangeduid als de drager van het *accent* of de *klemtoon*. Men kan bij de studie van woordaccentsystemen een aantal benaderingen onderscheiden, die van elkaar verschillen doordat de onderzoekers zich richten op verschillende aspecten van het verschijnsel. Ik onderscheid hier bij de studie van woordaccentsystemen de volgende aandachtsgebieden:

a. De fonetische aspecten

b. De regels voor accentplaatsing

c. De functie(s) van accent

In de praktijk houden onderzoekers zich niet altijd met al die aspecten tegelijk bezig en ook kunnen er aanzienlijke verschillen bestaan tussen de motiven om zich met een bepaald aspect bezig te houden.

Fonetici richten zich bijvoorbeeld op de aanwezigheid van corollaten van klemtoonstructuren in het akoestische signaal of in de spraakproductie. Klemtoonpatronen die niet langs deze weg zichtbaar te maken zijn worden soms verwezen naar de mythologie. Wie zich daarentegen of daarnaast richt op de waarneming van taalui-

tingen zal de opvatting kunnen huldigen dat een klemtoonpatroon bestaat als het wordt waargenomen. Waarnemingsexperimenten die uitwijzen dat mensen volstrekt regelmatige opeenvolgingen van identieke akoestische gebeurtenissen (denk aan het tikken van een klok) waarnemen als zijnde ritmisch gesstructureerd ondersteunen dit standpunt. Ook deze perceptuele benadering lijkt op de weg van fonetici te liggen, alsmede overigens op die van psychologen.

Richt men zich in de fonetische benadering dus in belangrijke mate op de productie en waarneming, bij het tweede aandachtsgebied richt de onderzoeker zich op de formulering van accentregels. Deze activiteit is tweedelig. Enerzijds wordt onderzocht hoe de accentregel(s) van een bepaalde taal geformuleerd moet(en) worden en anderzijds wordt een antwoord gezocht op de vraag welke verschidenheid aan accentregels aanwezig of mogelijk is in natuurlijke talen. Fonologen worden geacht zich met dit soort kwesties bezig te houden.

Het derde aandachtsgebied betreft de functies van klemtoon. Een veerl aan woordklemtoon toegeschreven functie is die van woorddemarcatie. De aanwezigheid van beklemtoonde lettergrepen dient er toe een complexe taaluiting gemakkelijker in de samenstellende delen op te splitsen, hetgeen een noodzakelijk voorwaarde is om nooit eerder gehoorde taaluitingen te begrijpen.

We zouden de derde benadering functioneel willen noemen, maar het blijkt zo te zijn dat men onder een functionele benadering meestal iets anders verstaat dan een benadering, waarbij het studieobject bestudeerd wordt vanuit de functies die dit object vervult. Meestal bedoelt men met een functionele benadering een benadering waarbij een relatie gezien of gelegd wordt tussen de vorm (of de theorie over de vorm; hier de theorie over accentregels) en enig belangrijk geacht kenmerk van het onderzoeksobject in kwestie (cf. Kaye 1978). Dit „belangrijk geachte kenmerk” kan, om bij ons voorbeeld te blijven, de functie van accent zijn maar ook een fonetische eigenschap, samenhangend met de productie en/of waarneming of nog iets anders. In dit verband blijft vrijwel altijd de term „verklaren” op. Gezegd wordt dat een functionele benadering leidt tot verklaringen, tot antwoord op de vragen: waarom is de vorm zo-

als hij is, waarom komt vorm X vaker voor dan vorm Y enz. Net als de formulering van (een theorie over) accentregels blijken het in de praktijk eveneens fonologen te zijn die in zojuist bedoelde zin accent functioneel benaderen.

In deze bijdrage reserveer ik de term *functionele fonologie* dus voor een activiteit waarin geprobeerd wordt een zojuist genoemde relatie tot stand te brengen en waarin getracht wordt (aspecten van) de vorm te verklaren op basis van enig belangrijk geacht kenmerk van het studieobject. In zoverre de omschrijving „belangrijk geacht kenmerk” meer omvat dan de functies lijkt de term misplaatst. Een in dit verband vaak gebruikte term is ook „natuurlijke benadering”. Deze term duikt niet name op wanneer fonetische aspecten van het studieobject belangrijk geacht worden. Kaye (1978) spreekt hier van „natural functionalism”, terwijl Anderson (1981) volstaat met het predikaat „natural”. Ik kom op het teringebrauk hieronder nog terug.

Nu is het ongetwijfeld ook een belangrijk kenmerk van talen (en bijgevolg accentregels) dat ze geleerd moeten worden en men kan zich daarom voorstellen dat men bepaalde eigenschappen van de vorm vanuit dit perspectief kan bestuderen.

Op het eerste gezicht zou men kunnen denken dat de huidige Chomskyaanse taalkunde, waarin het probleem van de taalverwerking centraal is gesteld, in overeenstemming met de bovenstaande ruime interpretatie van de term ‘functionalisme’ óók functionalistisch is. Het probleem waar aanhangers van deze richting zich mee bezig houden is echter van een volstrekt andere orde. De hamvraag voor Chomsky luidt: hoe is het mogelijk dat mensen in staat zijn vrij snel een taal te leren op basis van nogal onsystematisch aangeboden stimuli? Het antwoord, althans in aanzet, is bekend. Chomskyanen gaan ervan uit dat de menselijke soort toegerust is met een genetisch bepaald taalverwervingsorgaan.

Men kan dus stellen dat het object van onderzoek binnen de Chomskyaanse aanpak niet taal is, maar het taalorganum. Taal is, in de optiek van Chomsky, een afgeleid verschijnsel. De studie van taal is niet gericht op de beschrijving van talen, maar vindt plaats om hypotheses te kunnen vormen met betrekking tot het taalor-

gaan. Wanneer men de structuur van dit orgaan kon bestuderen door het aantal haren te tellen dat sprekers op hun hoofd hebben dan zouden Chomsky'anen zich waarschijnlijk en masse bekeren tot het kappersvak.

In dit artikel gebruik ik de term *formele fonologie* voor het soort van fonologische theorievorming dat uit dit Chomsky'aans uitgangspunt moet volgen. Dit is althans een term die in dit verband vaak gebruikt wordt. Op zich is deze term net zo min gelukkig als zijn tegenhang *functiele fonologie*. Ook functiele fonologie moet formeel zijn, wil het voldoen aan elementaire spelregels voor wetenschapsbeoefening.

In de taalkunde kunnen de gemoederen hoog oplopen als de functionele en de formele benaderingen ter sprake komen, met name als de vraag gesteld wordt wat nu eigenlijk betere taalkunde is. Ik beschouw die vraagstelling als irrelevant, met name omdat de probleemstelling van beide benaderingen zo radical verschillend is.

Tot zover heb ik me bij de gebruikelijke terminologie aangesloten en ik zal in het vervolg van het artikel hiervan niet afwijken. Niettemin zou ik willen opmerken dat de term 'functionalisme' heter in een striktere zin gebruikt zou kunnen worden. De beschrijving van een studieobject vanuit de functie die het vervult zouden we dan functionalistisch kunnen noemen. Op die wijze kunnen we taalregels, principes, grammaticale of fonologische eenheden functionalistisch benaderen, maar ook het aangeboren taalorgan kan in deze zin functionalistisch benaderd worden. Men kan dit soort functionalisme vergeleijken met wat in de biologie wel functionele morfologie wordt genoemd. Binnen deze benadering worden bijvoorbeeld de vlekachtige lichaamsdelen van vogels beschreven rekening houdend met de functie van deze lichaamsdelen. Wanneer een bioloog stelt dat de functie van vleugels is het vliegen mogelijk te maken, dan kunnen aan die vaststelling allerlei consequenties verbonden worden. Er zijn natuurkundige wetten die afdwingen dat de vleugels van een vogel een bepaalde vorm hebben. Het zijn dezelfde wetten waaraan de ontwerper van vliegtuigen zich gebonden weet. Ik voeg hier voor de goede orde aan toe dat een *beschrijving* vanuit de

functie nog geen *verklaring* is. Het is immers niet zo dat vleugels een bepaalde vorm hebben omdat vogels ermee vliegen. Het is eerder zo dat gegeven de toevallig ontstane vorm vogels in staat zijn te vliegen.

Ik kan me bij de Chomsky'aanse aanpak, die wel de biologische aanpak wordt genoemd, een functionalistische benadering voorstellen, die overigens evenmin de pretentie heeft verklaringen af te leveren. Het taalorgan wordt dan beschreven vanuit de eraan toegedachte functie, namelijk taalverwerving mogelijk te maken op basis van onsystematische stimuli. In essentie is dit functionalisme niet verschillend van een beschrijving van accent in termen van de er-aan toebedachte functie. Het richt zich slechts op een ander studie-object. Ik zal hieronder dan ook beweren dat de functionele aanpak op het nivo van taalspecifieke regels of eenheden eveneens respectabel is en pas dubieus wordt wanneer gesproken wordt van functionele verklaringen.

In de volgende paragraaf laat ik bij wijze van illustratie zien wat we ons bij een formele benadering van accent kunnen voorstellen. In par. 2 geef ik enkele voorbeelden van pogingen accentplaatsings-regels te beschrijven en verklaren vanuit de functie van accenten of de fonetische aspecten. Ik zal me hierbij zoals gezegd keren tegen functionalisme dat pretendeert verklaringen te leveren.

De stelling die ik verdedig is dat de verscheidenheid aan accentregels, die we in natuurlijke talen aantreffen, niet verklaard kan worden in termen van een functionele benadering. De bestudering van de verscheidenheid kan een systematiek aan het licht brengen, die vanuit een fonetisch of functioneel (in enge zin) gezichtspunt 'wellicht „plausibel“' is, maar die in essentie alleen verklaard wordt door aan te nemen dat deze systematiek verankerd ligt in het menselijk taalverwettingsvermogen.

Deze stelling neemt bij de schrijver dezes overigens niet het idee weg dat er meer over de verscheidenheid aan accentregels te zeggen valt dan te wijzen op een bepaalde systematiek. Het probleem is dat we ons een andere verscheidenheid kunnen voorstellen die net zo systematisch is en we zouden graag kunnen onderscheiden tussen de feitelijke stand van zaken en allerlei denkbare standen van za-

ken. In Chomsky en Halle (1968) wordt als oplossing voor dit probleem een *gemarkeerdheidstheorie* bedacht. In veel gevallen komt het erop neer dat we datgene wat vaker voorkomt minder gemarkeerd noemen. Tegen deze conceptie van gemarkeerdheid zijn m.i. recht vele bezwaren gemaakt (vgl. Lass 1980). In par. 3 zal ik de stelling verdedigen dat het niet-arbitraire karakter van de verscheidenheid aan accentregels verlaard moet worden in termen van een theorie over taalverandering.

1. De formele benadering

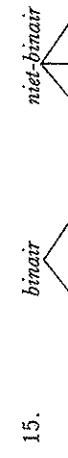
Binnen de klasse van accentsystemen wordt veelal een onderscheid gemaakt tussen systemen waarin de plaats van het woordaccent voorspeld kan worden met behulp van een regel en systemen waarin de plaats niet voorspelbaar is. Men spreekt hier achtereen volgens van *vast* en *vrij* accent. Ter illustratie van de formele benadering van woordaccentsystemen zal ik in deze paragraaf een theorie bespreken die de verscheidenheid aan woordaccentregels verklaart door deze af te leiden uit een beperkt aantal parameters, die in een of andere vorm geacht worden deel uit te maken van het aangeboren taalorgaan.

Beschouw de volgende opsomming van accentregels, samengesteld op basis van de overzichten van accentsystemen in Garde (1968), Hyman (1977), Greenberg (1979) en Hayes (1981).

1. Accent valt op de laatste zware lettergreet, of als er geen zware lettergreeten zijn, op de eerste lettergreet.
2. Accent valt op de eerste zware lettergreet, of als er geen zware lettergreeten zijn, op de laatste lettergreet.
3. Accent valt op de laatste zware lettergreet, of als er geen zware lettergreeten zijn, op de laatste lettergreet.
4. Accent valt op de eerste zware lettergreet, of als er geen zware lettergreeten zijn, op de eerste lettergreet.
5. Accent valt op de eerste lettergreet.
6. Accent valt op de laatste lettergreet als die zwaar is, anders op de voorlaatste lettergreet.
7. Accent valt op de laatste lettergreet als die zwaar is, anders op de voorlaatste delconstituuenten:

8. Accent valt op de eerste lettergreet als die zwaar is, anders op de tweede lettergreet.
9. Accent valt op de voorlaatste lettergreet als die zwaar is en als de laatste licht is, anders op de laatste lettergreet.
10. Accent valt op de tweede lettergreet als die zwaar is en als de eerste licht is, anders op de eerste lettergreet.
11. Accent valt op de voorlaatste lettergreet als die zwaar is, anders op de laatste lettergreet.
12. Accent valt op de tweede lettergreet als die zwaar is, anders op de eerste lettergreet.
13. Accent valt op de voorlaatste lettergreet.
14. Accent valt op de tweede lettergreet.

Binnen de klasse van hierboven opgesomde regels vallen onmiddellijk een aantal regelmatigheden op zodat de hoop gerechtvaardigd is dat een formele theorie over woordaccentuatie niet hoeft te bestaan uit een opsomming van de aangetroffen gevallen. De formele theorie die ik in deze paragraaf behandel is allereerst gebaseerd op het idee dat de hiërarchische structuur waarin de lettergreeten van woorden zijn georganiseerd volledig *binair* is. Dit houdt in dat elke 'knoop' in de constituentestructuur maximaal twee dochters heeft:

Het tweede basiseidee is dat er tussen de leden van elk zusterpaar een sterker-dan relatie wordt aangenomen, aangegeven door de sterke zusterknoop te benoemen als S (voor *strong*) en de zwakkere als W (voor *weak*). Merk op dat de zusters zelf moeder kunnen zijn. Het derde idee is dat er een verband bestaat tussen de SW-benoeming en het al dan niet vertakken van de zusterknopen in die zin dat een vertakkende zuster altijd sterker is dan de niet vertakkende zuster. Indien beide zusters vertakken (of beide niet vertakken) dan moet de SW-benoeming afzonderlijk vermeld worden. De constituentestructuur die aan een woord wordt toegekend is dus gehed opgebouwd uit de volgende twee delconstituuenten:

In een aldus benoemde boomstructuur is er precies één lettergrep die uitsluitend gedomineerd wordt door knopen die benoemd zijn met S (alsmede door de topknoop, die niet benoemd is). Dit is de sterkste lettergrep in het woord.

We kunnen bovenstaande ideeën opvatten als een theorie over woordaccent door te zeggen dat een woordaccentregel een algoritme is om aan een woord een benoemde constituentenstructuur toe te kennen. De lettergrep die als sterkste uit de bus komt is degene met hoofdaccent.

Wanneer we nu terugkeren naar de in onze opsomming voorkomende regelmatigheden dan kunnen we proberen deze regelmatigheden te vertalen in verschillende manieren om een boomstructuur aan woorden toe te kennen. Zo geldt bijvoorbeeld dat de leden van elk openvolgend paar (1 en 2, 3 en 4, enz.) elkaars spiegelbeeld vormen en we kunnen dit verantwoorden door aan te nemen dat het vergaren van lettergropen in een boomstructuur begint hetzelf aan het woordbegin hetzij aan het woordeind. Een tweede groeping van de opgesomde regels kan gebaseerd worden op het feit dat in een aantal gevallen het accent moet vallen op een der twee „periphere“ lettergropen. We kunnen dat verantwoorden door aan te nemen dat de eerste stap in het boomconstructiealgoritme bestaat in het toekennen van een *accentvoet* waarbij al dan niet de beperking geldt dat deze accentvoet ten hoogste twee lettergropen mag omvatten. We spreken dan van gebonden voeten. Een derde opmerkelijk feit is dat in sommige gevallen lettergreetgewicht (zware tgo. lichte lettergropen) er iets toe doet en in andere gevallen niet. Dit kan verantwoord worden door aan te nemen dat de eindknopen van de accentvoet al dan niet „gevoelig“ kunnen zijn voor de interne structuur van lettergropen. Hierbij blijkt het van nut te onderscheiden tussen de gevoeligheid van de sterkste eindknoop en de gevoeligheid van haar zwakkere zusters. Al met al hebben we nu vier keuzemogelijkheden onderscheiden met elk twee opties, samenvattend:

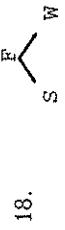
17. a. Startpunt: links of rechts

- b. Voetgroote: gebonden of ongebonden
- c. Sterke eindknoop: gevoelig of vrij
- d. Zwakke eindknoop: gevoelig of vrij

De aanwezigheid van vier parameters met elk twee waarden leidt tot de mogelijkheid van 16 algoritmen voor de constructie van woordbomen. Bij toepassing van de 16 algoritmen blijkt echter dat het tweemaal gebeurt dat twee verschillende algoritmen dezelfde accentplaatsing opleveren. Dit blijken uitgerakend de twee systemen te betreffen, waarin het accent zowel aan het begin als aan het eind van het woord kan liggen, afhankelijk van de aanwezigheid van zware lettergropen (d.w.z. no. 1 en 2). Het komt ertop neer dat in deze gevallen de woordboom zowel van links naar rechts als van rechts naar links kan worden opgebouwd en dat lijkt me gezien de aard van de systemen misschien zelfs een voordeel.

Laten we om aan het geheel wat meer tastbaarheid te verlenen de systemen 7, 9, 11 en 13 bespreken. De tussenliggende even nummers gaan op dezelfde manier, met dit verschil dat de constructie linkerzijde begint en niet zoals bij de oneven nummers ter rechterzijde. Het verschil met de nummers 1 t/m 6 wordt veroorzaakt door het feit dat bij deze nummers de voetgrootte onbeperkt is, terwijl die bij de nummers 7 t/m 14 beperkt is tot twee lettergropen.

De verschillen tussen de nummers 7, 9, 11 en 13 moeten dus worden toegeschreven aan de „gevoeligheid“ der eindknopen. We hebben vier mogelijkheden. Beide eindknopen zijn ofwel gevoelig ofwel ongevoelig of een van beide is gevoelig en de ander is vrij. Hierbij geldt dat een gevoelige met S benoemde eindknoop alleen een lettergrep kan domineren die zwaar is (aangegeven als ‘ \wedge ’) en een gevoelige met W benoemde eindknoop alleen een lettergrep kan domineren die licht (‘ \vee ’) is.

- a. σ σ
- x i

- b. $\sigma \wedge \sigma$
 c. $\sigma \wedge \sigma$
 d. $\sigma \wedge \sigma$

Wanneer we nu een der vier gebonden accentvoeten willen toekennen aan het woordeind dan zijn er wat betreft de twee perifere lettergrepen eveneens vier mogelijkheden. Immers beide zijn ofwel gelijk in gewicht ofwel ongelijk. Merk op dat een voet ook monosyllabisch kan zijn. Wanneer bijvoorbeeld de laatste twee lettergrepen resp. licht en zwaar zijn dan kan een voet van het type a niet volledig worden toegekend.

19. Voettype a	Voettype b	Voettype c	Voettype d
= no. 7	= no. 9	= no. 11	= no. 13
a.			
b.			
c.			
d.			

In de twee omkaderde gevallen kan geen voet worden toegekend. Ik neem hier aan dat het finaal accent in deze gevallen als een default optie geldt.

Wie bekend is met het accentsysteem van het klassiek Latijn zou kunnen tegenwerpen dat de theorie tekort schiet. De Latijnse accentregel luidt namelijk als volgt:

20. Accent valt op de voorlaatste lettergreet als die zwaar is, anders op de voorvoorlaatste lettergreet.

Merk echter op dat we het Latijnse accent zouden kunnen verantwoorden met het algoritme dat systeem no 7 oplevert, wanneer we aannemen dat in het Latijn de laatste lettergreet, 'onzichtbaar' is op het moment dat we de accentvoet toekennen. Het verschijnsel dat we hier aantreffen staat niet op zich. Er zijn vele voorbeelden van talen die een accentplaatsing kennen die alleen verschilt van de hierboven opgesomde regels in het feit dat de perifere lettergreet niet meedoet. Het lijkt daarom redelijk een vijfde parameter aan te nemen, die betrekking heeft op het al dan niet onzichtbaar zijn van de perifere lettergreet.

We voorspellen nu dat elk van de genoemde 14 systemen een tegenhanger heeft en hiermee wordt het totaal gebracht op 28. Een aantal van de tegenhangers is ook werkelijk aangetroffen, maar nog niet elke cel in het systeem is gevuld. Het is in principe niet schadelijk dat theoretieën standen van zaken voorspellen die vooralsnog niet zijn aangetroffen, zolang er voldoende standen van zaken denkbaar zijn die de theorie zouden kunnen weerleggen.

Het bovenstaande geeft m.i. een goed beeld van formele theorievorming op het gebied van woordaccentuatie zoals die plaatsvindt binnen het formele paradigma. De voorgestelde parameters worden beschouwd als hypothesen over de structuur van het taalverwerkingsorgaan. Blootgesteld aan taalaanbod kan een taalverwerkend kind de verschillende parameters onafhankelijk van elkaar instellen. De ontstane combinatie levert dan het accentpatroon van een bepaalde taal op. De aanname van onafhankelijke parameters verklaart hoe relatief complexe accentsystemen geleerd kunnen worden. Men zou kunnen zeggen dat een parametrische aanpak afgedwongen wordt door de functie van het taalverwerkingsorgaan. In de volgende paragraaf geef ik aan wat verstaan wordt of zou kunnen worden onder de functionele benaderingen die ik in de indleidende paragraaf genoemd heb.

2. De functionele benadering

De bewering dat taal een communicatieve functie heeft lijkt me geenzins onzinnig, noch dat taal andere functies kan hebben die verband houden met de ‘ordening van het denken’ of expressiviteit en creativiteit. Voor een rijk overzicht van het denken over taal en functionaliteit verwijst ik naar Verburg (1952). Een typologie van functies, speciaal betrekking hebbend op klankfenomenen, treffen we aan in Hagège (1981), waarin vele gangbare opvattingen worden gecombineerd. Hagège wijst op het onderscheid tussen een distinctieve en een indexale functie. Het is de distinctieve functie van klankfenomenen die veelal wordt genoemd als de voornaamste bestaansgrond van de fonologie als onderscheiden van de fonetiek en zo gezien is een functionele benadering inherenter aan het bedrijven van fonologie (vgl. Vachek 1983). Toch beperkt de fonologie zich niet tot klankverschijnselen met een distinctieve functie, zelfs niet wanneer men de omgeving- en positiebepaalde realisatie van distinctieve eenheden in één adem meeneemt. Dit blijkt onder ander uit het feit dat de beschrijving van de hierboven genoemde accentsystemen (waarin het accent geen distinctieve functie heeft) tot het takenpakket van de fonologie wordt gerekend. Maar hetzelfde geldt in feite voor de beschrijving van klankverschijnselen met een indexale functie (die voorheen ook wel „extra-fonologisch” genoemd werden). Voor een uiteenzetting en nadere uitwerking van de indexale functie(s) verwijst ik naar genoemde publicatie van Hagège. Het betreft hier de zogenaamde sociolinguistische variabelen, waarvan de studie, gespireerd door het werk van Labov, met kracht ter hand is genomen tijdens de laatste twee decennia.

Wanneer ik me beperk tot woordaccentuatie dan blijken we over de functies van accent het volgende te kunnen zeggen. De tweedeling in systemen met een vrij (lexicaal) accent en systemen met een vast (regelbepaald) accent komt hier terug in de tweedeling tussen systemen waarin het accent een distinctieve functie heeft en systemen waarin dat niet zo is. Garde (1968) wijst erop dat beide accenttypen gemeenschappelijk hebben dat hoe ook bepaald accent een *culminerende* functie heeft. Een woord heeft precies één accent en

daardoor fungeert het accent als „woordsignaal”. De culminerende functie draagt ertoe bij dat taaluitingen opgesplitst kunnen worden in woorden en niemand zal willen ontkennen dat dit een noodzakelijke voorwaarde is om de betekenis van een complexe taaluiting te kunnen vaststellen. Behalve de culminerende functie kan (vast) woordaccent ook een *demarcatieve* functie hebben. Het ‘probleem’ een complexe taaluiting op te splitsen zal nog gemakkelijker opgelost worden wanneer het accent de plaats markeert waar het ene woord ophoudt en het volgende begint. Een accent op de laatste lettergreep functioneert dus als grenssignaal.

De demarcatieve functie van accenten kan ook op een ander niveau speljen. Dat is het geval wanneer de plaatsing van accent samenhangt met de morfologische structuur van woorden. Het volgende voorbeeld ontleen ik aan Garde (1968: 106):

	Russisch	Pools
	raspráva	rozpráva
	raspráv	rospraw
	rasprávni	rozprawámi

In de Russische vormen valt het accent steeds op de eerste lettergreep van de stam, terwijl in het Pools het accent telkens valt op de voorlaatste lettergreep. In het tweede geval functioneert het accent als *woordgrenssignaal*, in het eerste als *stamgrenssignaal*. Trubetzkoy plaatst de twee centrale functies van klankelementen in een wijder kader:

In addition to the phonological means serving to distinguish individual units of meaning (sememes), each language has a number of means that effect the delimitation of such individual units of meaning. These two functions of sound, that is, the distinctive function and the delimitative function, must be carefully distinguished. For language as such the distinctive function is indispensable; it is absolutely necessary that the individual sound complexes which correspond to the units of meaning be different in order not to be confused. [...] The external delimitation of meaningful complexes of sound, on the other hand, is not at all absolutely necessary. [...] Still, each language pos-

seses specific, phonological means that signal the presence or absence of a sentence, word, or morpheme boundary at a specific point in the sound continuum.

Trubetzkoy 1969, 273-4.

Trubetzkoy laat vervolgens zien dat „grenssignalen” geclasseerd kunnen worden aan de hand van diverse criteria. Uit zijn overzicht blijkt dat niet alleen vaste accenteden als grenssignaal kunnen fungeren, maar in feite alle klankeigenschappen die in positieve of negatieve zin samenhangen met grenzen van betekenisseenheden in de taaluiting.

Wat zouden we nu tegen de achtergrond van het bovenstaande kunnen zeggen over de vorm van woordaccentsystemen, waarin het accent een demarcatieve functie heeft? Allereerst dit: ten einde de demarcatieve functie te kunnen vervullen moet het accent op een vaste plaats in het woord liggen, waarbij plaatsing op de eerste of laatste lettergreet moet voor de hand liggen. Er bestaat dus een duidelijke relatie tussen de functie van accent als grenssignaal en de vorm van de accentregel. Men kan zeggen dat de vorm die vaste accentsystemen aannemen in dit opzicht afgedwongen worden door de functie van vaste accenteden.

In de inleiding heb ik gesteld dat een beschrijving vanuit de functie nog geen verklaring is. Ik zal dat hier nader uitwerken. Het volgende voorbeeld ontleend aan Hyman (1977) illustreert een poging de fonologische vorm van woordaccentuatie te herleiden tot defonetische eigenschappen en functies ervan. De motivatie is zoals verwacht:

The two approaches (functional and phonetic) are not contradictory. In fact, as I will now demonstrate, certain cross-linguistic generalizations cannot be *explained* unless both factors are taken into consideration. [mijn cursivering]

Hyman 1977, 40.

Op welke „cross-linguistic” generalizations doelt Hyman? In een steekproef bestaande uit ruim 400 talen trof Hyman de volgende verhoudingen aan wat betreft plaatsing van accent:

22. a. Accent op de eerste lettergreet	114
b. Accent op de tweede lettergreet	12
c. Accent op de voorlaatste lettergreet	77
d. Accent op de laatste lettergreet	97
e. Accent op de voorvoorlaatste lettergreet	6
f. Overige	

Onder rubriek „overige” vallen talen met vrij accent (113) of talen waarin van accent geen sprake was (16). Hymans bevindingen komen overeen met hetgeen Trubetzkoy hierover reeds te melden had.

Het aantal talen met vast accent is relatief groot wanneer we dit vergelijken met het aantal talen dat een vrij accent heeft, maar binnen deze groep blijkt er een opvallende plaats ingenomen te worden door groep b, wanneer we die bijvoorbeeld vergelijken met c. In beide gevallen ligt het accent op de bijna-perifere lettergreet. We kunnen onmiddellijk vaststellen dat de formele benadering *niet* te melden heeft over dit soort statistische gegevens. Hyman zegt er het volgende over:

Limiting our attention to demarcative stress, i.e. to stress which signals a word boundary, it should be clear that the closer stress falls to that boundary, the better it will fulfil its function. And not surprisingly, *initial* and *final* stress are commonly attested in the world's languages. It seems reasonable to hypothesize that stress rules which require more calculation on the part of the speaker and the hearer (for example, requiring that one count further from a boundary) are less „natural,” from a *conceptual* point of view than rules which require less calculation. Thus, while initial and final stress are common, no language has been found which has regular stress on the third syllable of every word, and only six languages (one of which is uncertain) have demarcative stress on the antepenultimate syllable.

Hyman 1977, 41.

Wat wordt hier nu verklaard? Gegeven dat vast accent een demarcatieve (woordgrensnaal) functie heeft verklaren we volgens Hyman de relatief hoge frequentie van de strikt perifere systemen (eerste en laatste) door het redelijk te achten dat hier de woord-

grensfunctie het best wordt vervuld. Er hoeft minder gerektend te worden. Deze verklaring wordt echter niet een probleem geconfronteerd en dat is de relatief hoge frequentie van groep c, om nog maar te zwijgen over de talen met vrij accent, de struisvogels onder accentensystemen. Te zeggen dat het tellen van één lettergreep niet zo veel uitmaakt biedt geen uitweg want dan wordt groep d problematisch. Hyman stelt daarom dat accentplaatsing op de voorlaatste lettergreep veel „natuurlijker” is dan plaatsing op de laatste lettergreep. Hier wendt Hyman zicht tot een andere relevante eigenschap van accent, nl. de *realizering*:

The tendency to avoid second-syllable stress, as well as the somewhat lesser tendency to remove stress from final position, cannot be explained exclusively in terms of the underlying function of stress, but rather in terms of its phonetic realization.

Hymans betoogt kortom erop neer dat de typische realisatie van een accent, een toonhoogtepiek, beter gerealiseerd kan worden wanneer het tooncontour uitgespreid kan worden over de twee finale lettergropen.

Uit dit voorbeeld blijkt duidelijk hoe een poging wordt ondernomen de vorm die accentregels aannemen te verklaren uit een streven naar een optimale vervulling van de functie én een optimale fonetische realisatie. Dat hier van verklaren niet echt sprake is heeft nauwelijks een uitvoering betoog. Het klinkt allemaal misschien wel plausibel, maar we worden niet in staat gesteld Hymans verklaring te weerleggen. Er zijn talen met finaal accent en er zijn talen met accent op de derde lettergreep. Het enige houwast dat ons geboden wordt zijn de aantalen van talen met „optimale” accentsystemen, maar ook hier is niet precies gemaakt bij welke aantalen Hymans verklaringen niet meer opgaan.

In Hymans betoog valt veelvuldig het woord „natural”. We kunnen dan ook gerust stellen dat Hyman zich hier opstelt als een aanhanger van de zgn. *natuurlijke fonologie*. In zijn meest extreme vorm streven aanhangiers van dit type fonologie het volgende na:

A natural theory [...] in that it presents language (specifically the phonological aspects of language) as a natural reflection of the needs,

capacities and world of its users [...] It is a natural theory also in the sense that it is intended to *explain* its subject matter, to show that it follows naturally from the nature of things.

Donegan en Stampe 1979, 126.

Anderson (1981) verzet zich tegen dit uitgangspunt van de *naturlijke fonologie*. Tegen de achtergrond van bovenstaand citaat uit Donegan en Stampe's artikel beweert Anderson m.i. terecht dat het niet mogelijk is om alle eigenschappen die een taal heeft te laten volgen uit „the nature of things”.

Als voorbeeld noemt hij het onderscheid tussen fonologische kenmerken (zoals [hoog], [stemhebbend], [coronaal] enz.) en fonetische kenmerken. De kenmerken die een foneticus gebruikt om de klanken van een taal te beschrijven zijn niet gelijk aan de kenmerken die de fonoloog hantert. Er bestaat, zoals Anderson (1981) demonstreert, een veel-op-veel relatie tussen fonologische en fonetische kenmerken. Hetzelfde geldt voor het onderscheid tussen fonetische processen en fonologische regels. Wanneer de foneticus subtiële regels formuleert die de duur van vocalen voorspellen in functie van het aantal erop volgende consonanten, of de duur van geaccentueerde lettergropen in functie van het aantal erop volgende lettergropen dan formuleert hij fonetische processen, geen fonologische regels. Op het gevaar af de zaken eenvoudiger voor te stellen dan ze zijn zou men kunnen zeggen dat fonetische processen geheel volgen uit de wetten die gelden voor de realisatie van klankeenheden en als zodanig niet taal-specifiek kunnen zijn. Hier ligt precies het onderscheid tussen het werkterrein van de foneticus en de fonolog. In zijn fonetische benadering kan de onderzoeker natuurlijk een bepaalde taal als object kiezen, maar de regelmatigheden die hij signaleert volgen uit wetten waaraan de taalproductie onderhevig is, volgen „from the nature of things”. Dat geldt, en dit is de kern van Andersons betoog, niet voor fonologische regels. De wetten waaraan die onderhevig zijn volgen niet uit wat de foneticus ons leert over het spraakorgaan, en dus ook niet uit de natuur der dingen, althans niet zoals Donegan en Stampe dat bedoelen. De wetten waaraan fonologische regels gebonden zijn volgen uit de hypo-

theses over de structuur van het menselijk taalvermogen. Wat een mogelijke accentregel is staat helemaal los van de eventuele fonetische plausibiliteit ervan. Scherp geformuleerd zou men kunnen stellen dat de fonologie zich richt op die aspecten van de klinkstructuur die vanuit fonetisch en/of functioneel oogpunt *onnatuurlijk* zijn. Er zijn voorbeelden te over van zogenaamde onnatuurlijke of „crazy” regels. Een eenvoudig gegeven is dat talen al deze regels kunnen hebben. De formele theorie geeft in triviale zin de enig mogelijke verklaring voor de aanwezigheid van die regels en zo wordt verklaard waarom er geen talen zijn waarin we accentregels aantreffen van het volgende type:

- a. Het accent valt op de eerste lettergreet als het woord een even aantal lettergrepen heeft, anders op de laatste
- b. Het accent valt op de middelste lettergreet, als die er is, anders op de laatste lettergreet
- c. Het accent valt op de eerste lichte lettergreet, of als er geen lichte lettergrepen zijn, op de eerste lettergreet

Wanneer men het niet-voorkomen van dit soort accentsystemen wil verklaren door te wijzen op de fonetische onwaarschijnlijkheid of de onfunctionaliteit ervan dan baseert men zich m.i. op een bepaalde opvatting of theorie over taalverandering, die verklaart hoe een taal aan zijn fonologische regels komt.

In de volgende paragraaf wil ik daarom beweren dat de fonetische en functionele overwegingen ondergebracht moeten worden in een expliciete theorie over taalverandering.

3. Hoe komt een taal aan zijn fonologische regels?

In paragraaf 2 heb ik gesproken over fonetische regelmatigheden die hun verklaring vinden in wetmatigheden die betrekking hebben op de organen die een rol spelen bij het spreken en de mentale vaardigheden om taaluitingen te verstaan en te begrijpen. Het is nauwelijks aan twijfel onderhevig dat er grote overeenkomsten bestaan tussen deze algemene regelmatigheden, die in alle menselijke talen

worden aangetroffen en de taalspecifieke fonologische regels. Het feit dat de vorm van taalspecifieke regels slechts verklaard kan worden door structuurprincipes die worden toegeschreven aan het aangeboren mentale taalorgaan sluit niet uit dat we een verklaring gevonden voor de overeenkomsten en verschillen tussen fonetische regels en fonologische regels. Deze verklaring neemt de vorm aan van een theorie over taalverandering.

In het al eerder aangehaalde artikel van Anderson wordt erop gewezen dat de fundamenteiten voor zo’n theorie gelegd zijn door Baudouin de Courtenay, die terecht beschouwd wordt als een der grondleggers van wat we nu fonologie noemen.

According to Baudouin, the role of phonetic factors in language is due to the fact that they condition a vast range of low-level, more or less mechanically determined variation in the speech signal—what he called *anthropophonic* effects in language. These generally operate outside of our recognition and, more importantly without being determined by the grammar of a particular language.

Anderson 1981, 512-3.

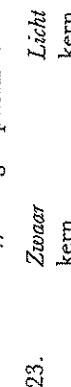
Dergelijke low-level verschijnselen kunnen op een gegeven moment een fundamentele statusverandering ondergaan, die veroorzaakt wordt door het feit dat ze een taalspecifiek „trekje” krijgen. Meestal uit dit trekje zich door een zekere „overdriving” van het proces. De „sprong” van fonetisch proces naar fonologische regel wordt aangeduid met de term ‘fonologisering’.

Laten we bij wijze van voorbeeld ingaan op de rol van lettergeregelmatigheid in accentregels. Het is ongetwijfeld zo dat in alle talen lettergrepes op fonetisch niveau verschillen vertonen in „gewicht”. In talen waarin lettergreetgewicht een rol speelt bij toekenning van accent zijn de verschillen in lettergreetgewicht gefonologiseerd. Het feit dat lettergreetgewicht in een bepaalde taal wel een rol gaat spelen, terwijl dit in een andere taal niet gebeurt moet uiteindelijk verklaard worden door de theorie over taalverandering. De meest vruchtbare benadering van dit probleem, dat wel wordt aangeduid als het *activation problem*, vinden we m.i. in het door Labov geïnspireerde sociolinguistische onderzoek.

Nu zou men kunnen stellen dat er rond lettergreetgewicht nog het een en ander te verklaren valt. Waarom is het bijvoorbeeld zo dat het altijd de zware lettergreet zijn die accent aantrekken. Men zou zich kunnen afvragen waarom het niet precies andersom is. We raken hier aan het probleem dat ik aan het eind van de inleidende paragraaf genoemd heb.

Binnen de formele benadering is een poging ondernomen dit feit in verband te brengen met de structuur van de in het geeld zijnde lettergreten. De redenering hierbij is de volgende. Veelal komt het onderscheid tussen „zwaar” en „licht” neer op een onderscheid tussen lettergreten met een lange vocaal tegenover lettergreten met een korte vocaal, of een onderscheid tussen lettergreten met minimale sonoriteit) tegenover lettergreten waarin de korte vocaal niet door zo’n segment gevolgd wordt.

Wanneer we nu aannemen dat lettergreten een structuur hebben die in de vorm van een boom kan worden weergegeven dan kan het onderscheid tussen zware en lichte lettergreten gerepresenteerd worden als een onderscheid tussen een vertakkende en niet-vertakkende „lettergreetkern”:

We hebben nu een verklaring gevonden voor het kleintoonaantrekende karakter van zware lettergreten. In de uiteenzetting over de metrische theorie stelden we immers dat er een samenhang bestaat tussen SW-benoeming en vertakking: een dochter die zelf moeder is krijgt het label S.

Binnen het formele kader valt er verder niets zinnigs over lettergreetgewicht te zeggen gegeven het probleem dat men binnen dit kader probeert op te lossen. Laten we nu kijken naar de wijze waarop Hyman probeert te verklaren waarom juist zware lettergreten het accent aantrekken.

Hyman stelt terecht vast dat de lettergreet met accent meestal langer is dan de lettergreet zonder of met minder accent. Vervolgens stelt Hyman dat in alle talen waarin lettergreetgewicht een rol

speelt we tevens een fonematisch lengteverschil bij de vocalen vinden. Hyman stelt nu dat in dit type talen korte vocalen een reden hebben om niet lang te worden: ze vallen dan samen met de lange vocalen. Hierin schuilt volgens Hyman de verklaring voor het feit dat lettergreetgewicht een rol gaat spelen en ook voor het feit dat lichte lettergreten hierbij juist het accent niet krijgen:

[...] because the vowel of that syllable would tend to lengthen and therefore might merge with the corresponding long vowel. In a language without a vowel length contrast, the stressed short vowel would be free to lengthen, and therefore no syllable weight distinction between CV and CVC would be observed.

Hyman 1977, 48

Overigens is dat laatste niet helemaal waar. Hyman noemt zelf een paar gevallen waarin gesloten lettergreten een grotere kans maken op kleinton dan open lettergreten, zelfs waar vocalallengte niet distinctief is. Vandaar dat Hyman tevens stelt:

However, the general tendency for heavy syllables or long and/or tense vowels to attract (culminative) stress cannot be denied. Hyman 1977, 51

Het lijkt me evident dat Hymans observaties ons inzicht in het verschijnsel kleinton, alsmede de aangetroffen verscheidenheid vergroten. Het is natuurlijk niet zo dat Hyman heeft verklaard waarom in bepaalde talen wel en in andere niet het gewicht van lettergreten een rol speelt, net zoals hij niet kon verklaren (zoals we hiervoor hebben betoogd) waarom in de ene taal het accent vast is terwijl dit in de andere vrij is, of waarom in de ene taal het vast accent vooraan ligt, terwijl het in de andere op de laatste lettergreet ligt, zelfs ondanks het feit dat de voorlaatste lettergreet een „beter” plaats is. De formele theorie geeft zoals we gesteld hebben de enig mogelijke verklaring voor de aanwezigheid van die regels door ze als mogelijke regels te bestempelen.

Men zou echter wel kunnen stellen dat Hyman heeft verklaard dat het juist de zware lettergreten zijn die accent aantrekken, indien

latereeggewicht een rol gaat spelen. Ik bestrijd dus de opvatting dat we het verschijnsel onverklaard moeten laten dat er een opvallende relatie bestaat tussen fonetisch of functioneel genootverde processen en fonologische regels. Ik sluit me in dit opzicht aan bij Anderson (1981, 514):

Phonetic explanation thus serves as a sort of constraint on the entry of processes into the system, since (at least many, if not all) rules originate in the raw material of phonetically natural variation. Once phonologized, their essential character is radically altered. When we recognize that much of phonology (and phonological change) is thus rooted in the system of language, we can reach a better understanding of the processes involved and (perhaps paradoxically), of the role of phonetic explanation in language.

[...] Only by recognizing both the external phonetic basis of much linguistic variation and the internal linguistic principles that govern its systematization in a grammar can we hope to understand why things are as we find them.

De accentregel zoals we die in een bepaalde taal vinden is het produkt van een fonetisch, functioneel gemotiveerde „input”, omdat welke reden dan ook gefonologiseerd en als zodanig onderhevig aan vormelijke systematisering, die als zodanig niet functioneert of functioneert.

Eenmaal in de grammatica van de taal, voorspelt de theorie over taalverandering dat de regel aan diverse veranderingen onderhevig kan zijn. De factoren die hierbij in het geding zijn hoeven niet de accentregel zelf niets van doen te hebben. Ik geef een voorbeeld. De op vocaallengte gebaseerde Latijnse accentregel wordt op een gegeven moment onderuitgehaald als de distinctie in vocaallengte verloren gaat:

24. áncora „anker” => ancora
 ancó:ra „opnieuw, steeds” => ancora

Vast accent wordt nu vrij.
Het is opmerkelijk dat fonologisering van een fonetische of func-

tionele regel kan leiden tot een vast, regelbepaald nevenaccent, dat (om welke reden dan ook) het oude vrije hoofdaccent ontroont. Hyman vermeldt op dit punt enkele voorbeelden. De eerste stap op deze weg is misschien in het Nederlands al gezet. Naast een hoofdaccent dat in allerlei opzichten lexicaal bepaald is, treffen we in het Nederlands een vast nevenaccent aan op de eerste lettergreep van het woord.

De stelling dat de relatie tussen de vorm van synchrone regels en fonetisch of functioneel gemotiveerde regelmatigheden verklaard wordt door een theorie over taalverandering kan niet bestreden worden door erop te wijzen dat er van een theorie over taalverandering nog maar nauwelijks sprake is. De ontwikkeling die een gefonologiseerd proces kan ondergaan is afhankelijk van een complex van factoren, waarvan de onderlinge belangrijkheid moeilijk is vast te stellen. Ik deel echter niet het tot niets leidende pessimisme van Lass (1980), die betoogt dat we op dit punt gedoemd zijn eeuwig in het duister te tasten.

四

Adres van de auteur:
Instituut voor Nederlandse Lexicologie
Postbus 9515
2200 PA Leiden

५

- Anderson, S. (1981), „Why phonology isn't natural”. In: *Linguistic Inquiry* 12/4, 493-538.

Chomsky, N. and M. Halle (1968), *The sound pattern of English*. New York.

Donegan P. & D. Stampf (1979), „The study of natural phonology”. In: D. Dinnsen (ed.), *Current approaches to phonological theory*. Bloomington, 126-173.

Garde, P. (1968). *L'accent*. Paris.

Greenberg, J. (1979), „Word prosodic systems: a preliminary report”. In: *Working Papers on language universals*, no. 20, 1-18.

Hagege, C. (1981), „The concept of function in phonology”. In: *Phonologia 1980*, 187-195.

Haves, B. (1981), „A metrical theory of stress rules”. *IULG*.

Hyman, L. (1977), „On the nature of linguistic stress”. In: L. Hyman (ed.), *Studies in stress and accent*. *SCOPHL* 4, 37-82.

- Kay, J. (1978), „Functionality and functional explanations in Phonology”. In: B. Kachru (ed.), *Linguistics in the seventies: direction and prospects*. University of Illinois, 135-147.
- Lass, R. (1980), *On explaining language change*. Cambridge.
- Morin, (1981), „The concept of function in phonology”. In: *Phonologica 1980*, 315-322.
- Phonologica 1980*. Dressler, W. e.a., *Phonologica 1980*. Innsbruck 1981.
- Trubetzkoy, N. (1969), *Principles of phonology*. Berkeley & Los Angeles.
- Vachek, J. (1981), „Phonology—Non-functional?” In: *Phonologica 1980*, 387-390.
- Verburg, P. (1952), *Taal en functionairheid*. Wageningen.

*Introductie**

Alhoewel de gedachte als zodanig ongetwijfeld ouder is, is het pas in het werk van Kiparsky dat de idee dat de studie van taalverandering zeer specifieke inzichten kan opleveren met betrekking tot vragen naar de aard en de systematiek van taalstructuur en taalgebruik, expliciet onder woorden is gebracht. In de — generatieve — terminen van Kiparsky (1968a) heet het dat taalverandering de linguist „a window on the form of linguistic competence” biedt (ibid.: 174). Bloemrijker verwoordingen van de gedachte dat „[c]hanges (...) may reveal ordinarily hidden structure” treft men aan in bijvoortbeeld Kiparsky (1968b: 10) waar het beeld wordt gebruikt van de „tiger lurking on the edge of a jungle, his stripes blending in with the background”, die alleen zichtbaar wordt wanneer hij begint te bewegen, terwijl in Kiparsky (1970: 314) het standpunt wordt ingenomen dat „[l]anguage change is for the linguist (...) what earthquakes and volcanic eruptions are for the geologist, or supernovae for the astronomer”. Net zoals „the careful analysis of earthquakes may reveal something about the earth's interior, so careful analysis of linguistic changes may reveal otherwise inaccessible aspects of linguistic structure” (ibid.: 314).

De onderzoeksstrategie die uit bovenstaande zienswijze voortvloeit is door Kiparsky als volgt onder woorden gebracht: „examine changes that depend on linguistic structure and see what kind of structure they presuppose” (Kiparsky, 1968b: 14),¹ en het is in verband met de hier aan de orde gestelde problematiek dat Koefoed

* Ik dank G. E. Booij, A. Sassen en H. Schultink voor hun kritische kanttekeningen bij een eerdere versie van dit stuk.